

Poznámky k smíření mezi národy

Emanuel Mandler, Praha

Vážení přátelé,

chci se s Vámi stručně podělit o několik myšlenek, týkajících se

I. smíření mezi národy, zvláště v Evropě

II. nenávisti mezi Čechy a Němci, zvláště sudetskými Němci

I. Smíření mezi národy, zvláště v Evropě

Zdánlivě je *smíření* mezi národy pojem aktuální pouze dnes. Chápeme, že *smíření* je zapotřebí tam, kde panuje nenávist, vzniklá po druhé světové válce mezi národy, a to nejen mezi národy "vítěznými" a poraženými. Ve skutečnosti však v Evropě od té doby, kdy se začaly vyvíjet novodobé národy, ovlivňovaly vztahy mezi nimi – a často mocně – nevraživost, nenávist a touha po odvetě. Totalitní systémy 20. století tyto způsoby nenávisti podstatně zesílily.

Etický rozměr pojmu *smíření* vede k tomu, že si *smíření* mezi národy velmi často představujeme jako jistý druh lásky mezi příslušníky různých národů. Ale to bychom chtěli příliš mnoho. Národy a státy – i sousední a právě sousední – mají rozdílné, mnohdy protichůdné zájmy, svou vlastní minulost, své nacionální touhy, ale také viny a předsudky, často zaměřené proti sousedům.

Základní rovinu *smíření* mezi národy a státy si lze představit jako pochopení nutnosti vycházet navzájem kolektivně i individuálně korektně, slušně komunikovat a obchodovat, nevyhýbat se společným oficiálním i občanským aktivitám, naopak podporovat je.

Máme-li dospět k této základní rovině *smíření*, je nejdůležitější pracovat k tomu, aby se co nejrychleji snížila hladina nenávisti ve společnosti. *Jde především o nenávist ve vlastní společnosti*, a to bez ohledu na to, jak se chovají sousedé. Zdánlivě je to málo, ale ve skutečnosti jde o usilovnou práci.

Pracovat ke *smíření* je aktuální v celé Evropě. 60 let po válce starý kontinent takřka překypuje nenávistí. Ve východní Evropě kypí protiněmecká nenávist na základě nevyřízených účtů z druhé světové války a v celé Evropě dodnes jsou Němci chápáni zejména jako podřadný národ. Ale v Evropě máme také co činit s mocnou vlnou nenávisti vůči Americe a Američanům a vůči Židům. Dalo by se říci "nic nového pod sluncem", jenomže Spojené státy několikrát Evropě poskytly pomoc v kritické situaci a pokud jde o Židy, je jich po holocaustu v Evropě pomálu a málokterý národ se k nim i poté choval korektně.

Nenávist v Evropě vytěsňuje do stavu oslavovaných formalit na periférii politiky i duchovního a kulturního života tzv. evropské a křesťanské hodnoty, tedy hodnoty vzniklé z koexistence světských a církevních institucí, které prošly staletým vývojem. V době, kdy církev bojuje víc proti kondomům než proti nebezpečným nenávistem v Evropě, zaslouží ocenění celé veřejnosti ony křesťanské i světské instituce, které chápou, jak důležité jsou evropské a křesťanské hodnoty pro *smíření*, a pracují pro ně.

Tyto poznámky měly upozornit na to, že otázku *smíření* národů nelze redukovat na minulý nebo současný vztah českého národa a státu k Němcům a k sudetským Němcům, i když tento vztah je pro nás nesmírně důležitý. *Smíření* je celoevropská nevyhnutelnost, jak o tom

ostatně hovoří docela nedávná výzva evropských intelektuálů poslancům Evropského parlamentu:

Letos uplyne šedesát let od konce druhé světové války. Přesto je tato válka stále otevřenou a bolestnou záležitostí. Zanechala spoušť v myslích lidí, vzpomínky na ni vzbuzují nenávist a recidivy nacionalismu. Svět a zejména Evropa se v myslích lidí neustále dělí na vítěze a poražené. Občas to vyvolává dojem, jako bychom žili stále v prvních měsících po jejím skončení (...)

Dnes panuje všeobecná shoda o zločinné podstatě Hitlerova režimu a jeho válečného dobrodružství, nebylo však dosud dostatečně vzato na vědomí, že i vítězná strana se někdy dala strhnout k jednání, zasluhujícímu odsouzení. Je zapotřebí to přiznat. (...)

Šedesát let po konci války by se už mělo v myslích Evropanů zakotvit vědomí, že Evropa dnes představuje po všech stránkách plnoprávné společenství národů a států, z nichž žádný nenese přímou a bezprostřední odpovědnost za to, co dělali jeho předchůdci, a že viny minulosti už konečně náležejí minulosti.

To vše jsou zatím bohužel jen slova. Ale pokud slova předcházejí činům, je vše tak, jak má být.

II. Nenávist mezi Čechy a Němci, zvláště sudetskými Němci

1/ První předpoklady pro vznik nenávisti mezi Čechy a Němci vznikly na přelomu 18. a 19. století, kdy se hrstka českých intelektuálů rozhodla vzkřísit ("obrodit") český národ, sestávající z nepočtené vrstvy sedláků a ještě mnohem menšího počtu řemeslníků. Hned v počátcích tohoto (Jungmannova) pojetí českého národa byla snaha vyrovnat se podstatně pokročilejšími německému etniku, které obývalo české a moravské pohraničí. Český živel zesílil natolik, že v revolučním roce 1848 mohl František Palacký v známém dopisu do Frankfurtu proklamovat, že Češi se odlišují od Němců a že se spoléhají na ochranu habsburského trůnu. České sebevědomí stoupalo, Češi se stále důrazněji distancovali od Němců.

Když se však v roce 1867 po rakouské porážce od Pruska Rakousko rozdělilo na samostatnou maďarskou a rakouskou část (tzv. Cislajtánie), ocitli se Češi v obklíčení německého živlu. Toto obklíčení, které můžeme snadno sledovat i po vzniku samostatného Československa, bylo vždy problémem českého národa (v rakouské monarchii byl v menšině) a přispívalo k růstu česko-německého napětí a k mnoha konfliktům. Česká země byla jedna a národy v ní žily dva; dokázaly se podělit zcela mírumilovně jen málokdy. Na tomto základě rostla mezi Čechy a Němci nevraživost, která vyvrcholila během první světové války. České emigrantské politice s Masarykem, Benešem a Štefánkem v čele se podařilo získat podporu vítězných západních mocností a na tomto základě vytvořit nový stát, Československou republiku. Přestože Češi byli v novém státě v menšině, ovládali jej pomocí čechoslovakismu, to znamená fikce, že existuje jednotný československý národ. Počátkem urputné česko-německé nenávisti byla ovšem skutečnost, že sudetští Němci byli k novému československému státu připojeni násilím a stali se občany druhé kategorie, kteří jako etnikum neměli kolektivní práva, což se nepříznivě projevilo také po hospodářské stránce. Tato okolnost násobila od počátku Československa na obou stranách napětí.

V druhé polovině 20. let se zdálo, že nastala chvíle pro *smíření*. Česká politika mohla k němu a k reflexi dosavadního stavu využít okolnosti, že tři německé aktivistické strany vstoupily do československé vlády. Pokud by Němci v Československu obdrželi všechna potřebná práva, mohly spolu obě strany korektně vycházet. Avšak český nacionalismus byl příliš silný: právě v té době česká vláda administrativními zásahy a zostřenými jazykovými opatřeními postupovala opačným směrem a Němce v Československu omezovala. Místo toho, aby hladina nenávisti klesala, nezadržitelně stoupala.

Nenávist mezi Čechy a sudetskými Němci naplno propukla v 30. letech. Měla tři konstanty: hospodářskou krizi, která byla zvláště těžká v pohraničí osídleném Němci, neshody z minulosti a všestranný vzestup Hitlerova Německa. To že německé etnikum, připojené k Československu násilím, bude usilovat o spojení se státem (Německem), který považovalo za více méně *svůj*, je logické. Připojení sudetských Němců k Třetí říši není po této stránce podivné. Špatné bylo, že s výjimkou Jakschovy sociální demokracie si sudetoněmecká politika nekladla otázku, čemu po mezinárodně politické stránce prospívá toto rozbití Československé republiky a připojení k nacismu. Ale není tomu tak, že by za rozbití republiky nesli odpovědnost pouze sudetští Němci. Určitý díl odpovědnosti jistě mají, ale svůj díl odpovědnosti nese rovněž česká politika.

Rozbití České republiky (Mnichov v září 1938) bylo uzlovým bodem pro explozi česko-sudetoněmecké nenávisti. *Smíření* dnes znamená mimo jiné pochopení a odstraňování oné vlastní nenávisti, která se vztahuje k Mnichovu (1938) a k událostem následujících let. Nemohu hovořit o nenávisti a do nenávisti na německé straně. Pokud však jde o českou nenávist, vycházela a dodnes vychází i z takových předpokladů, jako že sudetští Němci připravovali druhou světovou válku (přitom nemohli vědět, že ji Hitler chystá) a že na nich spočívá hlavní vina za okupační správu. *Smíření* znamená pro nás nutnost pochopit, že ne každý dospělý sudetský Němec byl za války odvozeninou zločinného protektora K. H. Franka (byl sudetský Němec), ale že naopak sudetoněmečtí muži museli narukovat do wehrmachtu a jít do války. A měli bychom dokázat porozumět náladě sudetských Němců před rokem 1938 podle vlastního českého postoje po druhé světové válce a v roce 1948. Tehdy – obdobně jako se před deseti léty sudetští Němci připojili k Hitlerovi – Češi zase přilnuli k neméně nelidskému diktátoru Stalinovi. Pokud by právě toto Václav Klaus myslel výrokem, že se musíme smířit s vlastní minulostí, pak by byl práv historické realitě.

Především však smířit se s vlastní minulostí a umožnit *smíření* s bývalými protivníky znamená pro nás pochopit, že jak tzv. divoký odsun s desetitisíci mrtvých na německé straně, tak zkonfiskování majetku všech příslušníků sudetoněmeckého etnika, kruté zacházení s nimi, jejich věznění v pracovních táborech a posléze vyhnání ze země, že to vše není ani odvěta, ani trest za to, co Německo dělalo ve válce. Kromě vyvlastnění velkých a větších majetků (tzv. znárodnění) bylo vyhnání Němců základním pilířem poválečné revoluce, kterou za války připravoval prezident Beneš spolu s komunisty a která byla ještě za války, dávno před postupimskou konferencí, posvěcena J. V. Stalinem. Je pravda, že právě tak jako v exilu – a s ještě větší rozhodností – požadovaly už na počátku války vyhnání Němců z Československa odbojové skupiny. Nicméně teprve prezident Beneš dal vyhnání koncepci a mezinárodně je prosadil.

Dr. Edvard Beneš upnul své naděje k mocné totalitní mocnosti na východě, o níž si za války dělal iluze obdobně jako mnoho liberálních osobností na Západě. Zoufalý zápas národů Sovětského svazu o přežití jej vedl k přesvědčení, že sovětský komunismus se průběhem války

a po ní zliberalizuje. Již v březnu 1943 poslal účastníkům domácího odboje zprávu, v níž o Sovětském svazu říká:

Všechny hrozby bolševismem a bolševickým Ruskem jsou směšné báchorky. Máme s Ruskem o své samostatnosti a jednotnosti svého území pevnou dohodu. Rusko prostě uznává předmnichovskou republiku a pomůže nám ji obnovit v dřívější formě. Nějaké zapojení naší republiky do Sovětského svazu je směšností, protože ani Svaz si toho nepřeje a ví, že to není jeho zájmem, že by ho to přivedlo do sporů, jichž si nepřeje, zejména i se západní Evropou. Po válce bude mít mnoho svých vlastních starostí. Z Moskvy to bylo jasně řečeno i našim vlastním komunistům. To ovšem neznamená, že politicky a hospodářsky nebude u nás po válce značných změn.

Vyhnání Němců byl projekt extrémního nacionalismu a prezident Beneš věděl že prosadit touto cestou vytvoření národního státu – bez německé "menšiny" – se může zdařit jedině za války. Politické strany, které v exilu vytvořily vládu tzv. Národní fronty, s těmito myšlenkami souhlasily a po válce národně socialistickou revoluci, včetně vyhnání Němců, uskutečňovaly.

Dnes je pro *smíření s vlastní minulostí* také třeba, abychom chápali generace našich předků, které této nenávistné nacionalistické ideologii propadly a, jak už to v revolucích bývá, věřily, že vyhnání Němců povede k lepší budoucnosti našeho národa.

2/ Nerad bych přeháněl závěry z toho, co jsem tu řekl. A tak jen stručně:

a) Mluvil jsem o *smíření* národů a o *smíření* států. Obojí má cosi, co lze nazvat *strukturou*. Národ je společenství, které se skládá z rodin a jednotlivců, stát je složen z institucí a ty zase z jednotlivých lidí. Nemůže se pokusit o *smíření* národ, pokud se *smíření* vyhnou jeho jednotliví členové. A to jsme my. Měli bychom začít od sebe a apelovat na ostatní.

b) Je proč. Nenávist k sudetským Němcům (uvádím to jako *pars pro toto*) je založena v minulosti. Ale nenávist nelze omezit na minulost. Proniká národním organismem, vstupuje do vztahů mezi lidmi i do politiky. Oficiální verze zní, že Němci začali válku a jejich vyhnání je toho důsledkem. Nevěřte tomu, není to pravda. Vyhnání byla etnická čistka, která měla využít válečných poměrů k vytvoření národního státu. Míra nenávisti, která je v naší společnosti, je jejím trapným pozůstatkem. Vyhnáním Němců jsme si nepomohli.

c) Při *smíření* musíme začít u sebe, to je nepochybné. Ale *smíření* předpokládá dialog, komunikaci. Ti, kteří zabraňují komunikaci se zástupci vyhnaných Němců, škodí nejen jim, ale zejména nám samým.

d) Když nás náš prezident vyzývá, abychom se smířili s vlastní minulostí, měli bychom mu vyhovět. A to znamená pokusit se vidět minulost bez předsudků, nevěřit pověrám, ani když je šíří někteří oficiální odborníci, a snažit se udělat si o věcech vlastní názor. Z mnoha médií a často i z úst svých spoluobčanů můžeme slyšet převzatou oficiální propagandu. *Smíření* předpokládá, že takovým pověrám a předsudkům nesmíme podlehnout.

Předneseno na Konferenci smíření Čechů a sudetských Němců, pořádané Křesťanskou misijní společností KMS v Praze 15. a 16. dubna 2005.

Na <http://go-east-mission.de> vychází se svolením pořadatele